

Hayvan Destekli Terapi ve Kadın Sağlığında Kullanımı

Animal Assisted Therapy and It's Use in Women's Health

Begüm KIRIK¹, Özlem CAN GÜRKAN²

¹Yeditepe Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Hemşirelik Bölümü, İstanbul, Türkiye

²Marmara Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Hemşirelik Bölümü, İstanbul, Türkiye.alı, İstanbul, Türkiye

Sorumlu Yazar: Begüm KIRIK

E-mail: begum.kirik@yeditepe.edu.tr

Gönderme Tarihi: 20.06.2023

Kabul Tarihi: 20.09.2023

ÖZ

Hayvan destekli terapi, sağlığı ve insan refahını desteklemek için terapötik veya eğitici müdahalelere hayvanların katılımından oluşmaktadır. Tipik olarak, tek başına bir tedavi seçeneğinin aksine, standart bakıma ek olarak kullanılmaktadır. Terapiye, köpekler, kediler, atlar, çiftlik hayvanları, kuşlar, hamsterler, balıklar ve yunuslar; ancak bunlarla sınırlı olmamak üzere çok çeşitli hayvanlar dahil edilmiştir. Bu derlemenin amacı, güncel literatür ışığında hayvan destekli terapiyi açıklamak ve kadın sağlığındaki kullanım alanlarını inceleyerek hemşirelerin ve ekibin sorumluluklarının sunulmasıdır.

Anahtar Kelimeler: Hayvan destekli terapi, kadın sağlığı, tamamlayıcı ve alternatif tıp

ABSTRACT

Animal-assisted therapy consists of the participation of animals in therapeutic or educational interventions to support health and human well-being. It is typically used as an adjunct to standard care as opposed to a stand-alone treatment option. A wide variety of animals have been included in the therapy, including but not limited to dogs, cats, horses, livestock, birds, hamsters, fish and dolphins. The aim of this review is to explain animal assisted therapy in the light of current literature and to present the responsibilities of nurses and team by examining its usage areas in women's health.

Keywords: Animal assisted therapy, women's health, complementary and alternative medicine

GİRİŞ

Hayvanlar bilişsel, sosyo-duygusal ve öğrenme alanlarında güçlü pozitif araçlardır (Beetz, 2017) ve stres azaltma gibi nörobiyolojik bileşenlerde olumlu etkileri vardır (McDonalds ve ark., 2021). Bununla birlikte, bilimsel araştırmalar refakatçi hayvan ve insan arasında olumlu kanıtlar bulmuştur (Karasu ve Yalçınkaya, 2020; McDowall ve ark., 2023; Wood ve ark., 2015; Wells, 2009). Ayrıca, karmaşık bir süreçte birbiriyle ilişkili olan insan-hayvan etkileşimi mekanizmalarına (örneğin: bağlanma teorileri, yaşam sevgisi ve sosyal destek hipotezi) artan bir ilgi vardır. Nörofizyolojik bakış açısıyla, sağ hemisfer, kişisel ve sosyal davranış uyumunda doğrudan sonuçları olan duygusal düzenleme ve zihinsel sağlıktan sorumludur (Geist, 2011). Kendini kontrol edemeyen bir kişi, deneyimin temsil edilmesini sağlayan nöronal aktivasyondaki bağlanma kalitesinden etkilenen fiziksel, duygusal ve davranışsal stres olasılığını artırır. Bu anlamda hayvan destekli tedavi, insanlar

ve hayvanlar arasında daha güvenli ilişkiler yoluyla sağlıklı ve duygusal deneyimlerin kolaylaştırıcısı olarak hareket edebilir ve çevresel taleplere daha iyi uyum sağlar (Geist, 2011; Zilcha-Mno, Mikulincer ve Shaver, 2011). İnsanların özellikle iletişim ve sosyal becerilerin geliştirilmesinde sevgi almasına ve vermesine yardımcı olmak için kullanılabilir. Sevdiklerini kaybetmiş veya ayrılmış kişiler için etkili olabileceği belirtilmiştir (Altschuler, 2023). Bu derlemenin amacı, güncel literatür ışığında hayvan destekli terapiyi açıklamak ve kadın sağlığındaki kullanım alanlarını inceleyerek hemşirelerin ve ekibin sorumluluklarını tanımlamaktır.

Hayvan Destekli Terapinin Tanımı

Literatürde hayvan destekli terapinin (HDT) tanımları incelendiğinde birçok isimlendirme ve tanım dikkati

çekmektedir. Standardizasyonun sağlanması amacıyla Amerika Birleşik Devletleri'nde Pet Partners (Delta topluluğu) terminolojide hayvan destekli aktivite ve hayvan destekli terapi olarak tanımlamasını uygun bulmuştur (Pet Partners, 2023). HDT, sağlığı ve insan refahını desteklemek için terapötik veya eğitici müdahalelere hayvanların katılımından oluşmaktadır (Lundqvist ve ark., 2017). Hayvan destekli terapi dahil olmak üzere tamamlayıcı ve alternatif terapiler, Ulusal Sağlık Enstitüsü tarafından iyileştirici bir ortam yaratmanın bir yolu olarak tanımlanmıştır (Coakley ve Mahoney, 2009). Amerikan Psikoloji Derneği, HDT'yi bireylerin fiziksel, sosyal, duygusal veya bilişsel işlevlerini geliştirmek için evcil hayvanların terapötik kullanımı olarak tanımlamaktadır (APA Dictionary of Psychology, 2023). Amerika Ulusal Kanser Enstitüsü'nün (National Cancer Institute-NIH) tanımında ise belirli akut veya kronik hastalıkları olan hastaların fiziksel ve zihinsel sağlığını iyileştirmek için köpeklerin veya diğer evcil hayvanların kullanıldığı terapi türü olarak tanımlanmaktadır (National Cancer Institute, 2023).

Hayvan Destekli Terapinin Tarihçesi

Geçmişten günümüze HDT bakıldığında, hayvanlar ve insanlar birbirleriyle özel bir ilişki geliştirmiş ve toplumun, doğal çevrenin ayrılmaz bir parçası olmuştur (Beyece İncalı ve ark., 2016; Çakıcı ve Kök, 2020). Mağara resimlerine bakıldığında, birçok çizimde hayvan ve insan figürleri dikkati çekmektedir. Bu da insan ve hayvanların sürekli etkileşim içerisinde olduğunun bir kanıtı olarak sunulmaktadır. Mısır'da ölümden sonra bir araya gelebilmek için kedi gibi evcil hayvanlar birlikte gömülmektedir ve bu hayvanların mezarlık üzerine resimlerinin çizilmesi söz konusudur (Beyece İncalı ve ark., 2016; Yılmaz ve Ersoy, 2014).

Hayvanların tıbbi tedavi için bir adjuvan olarak kullanıldığına dair ilk yazılı raporlardan birine göre 1792 yılında İngiltere'de evcil hayvanlar, hastaların kendilerine bakabilmeleri için pozitif pekiştirme için kullanılmıştır. 1940'larda, New York hava kuvvetleri hastanesinde çeşitli tıbbi ve psikiyatrik hastalık ve koşullardan iyileşen askerler için çiftlik ve küçük hayvanlar tedavi planına dahil edilmiştir (Altschuler, 2023).

Terapide Kullanılan Hayvanlar

Hayvan destekli terapiler, tipik olarak, tek başına bir tedavi seçeneğinin aksine, standart bakıma ek olarak kullanılır. Terapiye, köpekler, kediler, atlar, çiftlik hayvanları, kuşlar, hamsterler, balıklar ve yunuslar; ancak bunlarla sınırlı olmamak üzere çok çeşitli hayvanlar dahil edilmiştir. Terapi seanslarının odak noktaları, hayvanlarla duygusal bağlar geliştirmek, hayvanlarla yürümek, grup etkileşimleri veya sadece bir hayvanın varlığı gibi çok çeşitli aktiviteleri içerebilir (Hawkins et al., 2019).

Hayvan Destekli Müdahalelerde Uygulama Standartları'nda terapistin, kurumların ve hayvanların özellikleri detaylı olarak ifade edilmiştir. Hayvanlara ilişkin özellikler şu şekildedir (Partners, 2021);

- Bireysel olarak ve grup ortamlarında farklı bireylerle isteyerek etkileşimde bulunarak, onların ilgisini kabul ederek ve onlarla sosyalleşerek gösterildiği gibi, ilişkisel bir yapıya sahip olmak.
- İnsanlara veya diğer evcilleştirilmiş evcil hayvanlara yönelik yaralanmaları içeren bir saldırganlık geçmişi olan hayvanların katılımları engellenmelidir.
- Olağandışı ve ani hareketlere ve seslere karşı kabul edilebilir tepkiler de dahil olmak üzere, değişen ortamlara uyum sağlama becerisine sahip olmalıdır.
- Terapi hayvanları, kaza olasılığını sınırlamak için güvenilir bir şekilde ev eğitimi almalıdır.
- Terapi hayvanları, HDT'ye katılmadan önce fiziksel ve duygusal olarak olgun olmalıdır.
- Köpekler, kediler ve daha büyük hayvanlar bir yaşından küçük olmamalı ve bazen daha büyük olmalıdır. Tavşan gibi daha küçük türler için altı aylık bir yaş uygun olabilir.
- Türe uygun temel itaat becerilerine sahip olması gerekmektedir. Köpeklerde oturma, yatma, kalkma komutu ve çağrıldığında gelip bırakmak dâhildir ancak bunlarla sınırlı değildir.
- İşitsel ve görsel dikkatin dağıldığı durumlarda bile yanıt verme becerisine sahip olmalıdır.

YÖNTEM

Bu çalışma, konuyla ilgili yayınların geriye dönük olarak taranması ile derleme biçiminde gerçekleştirilmiştir. Bu amaçla, Türkçe olarak "hayvan destekli terapi", "kadın sağlığı", "tamamlayıcı ve alternatif tıp"; İngilizce olarak ise "animal assisted therapy", "women's health", "complementary and alternative medicine" gibi anahtar kelimeler ve kombinasyonları kullanılarak tarama yapılmıştır. Online tarama motorlarından Pubmed, Science Direct, Scopus, ULAKBİM ve TR-Dizin tarandı ve 2013-Mayıs 2023 tarihleri arasında son 10 yılda ulusal ve uluslararası hakemli dergilerde yayımlanan araştırma makaleleri incelenerek makale seçme kriterleri; 2013-2023 tarihleri arasında son 10 yılda yayımlanan, araştırma makalesi olan, dili Türkçe/İngilizce olan, çalışmanın amacına yönelik sonuçları olan çalışmalar dahil edilirken tez çalışmaları, kongre bildirileri (sözel/poster) ve derleme niteliğindeki makaleler kapsam dışı bırakılmıştır. Bu derleme için çalışmaların seçiminde taramalarda tekrar eden çalışmaların çıkarılması, başlık, özet ve tam metne göre seçilerek belirlenmiştir. Çalışma hakkında görüş çatışması yaşandığında her iki araştırmacının tartışması sonucunda uzlaşmaya varılmıştır.

HAYVAN DESTEKLİ TERAPİNİN KULLANIM ALANLARI

İnsanlar ve hayvanların etkileşimlerinin olumlu sonuçları, her yaşta ve her fiziksel ve psikolojik koşuldaki bireylerle literatürde iyi bir şekilde belgelenmiştir. En çok üzerinde fikir birliğine varılarak bildirilen faydalar; dikkat ve davranış, mizah, kişilerarası ilişkiler, stres göstergeleri (kortizol, kalp atış hızı ve kan basıncı), korku ve endişe, fiziksel ve zihinsel

sağlıkla ilgilidir (Beetz, 2017). Özellikle otizm spektrum bozukluğu olan çocuklar ve yetişkinlerde HDT'nin etkili olduğunu gösteren çalışmalar mevcuttur. Bir çalışmada, otistik çocukların, köpeklerle etkileşime girerek sosyal becerilerini geliştirdikleri ve stres düzeylerini azalttıkları bulunmuştur (O'Haire, 2013). Benzer şekilde, demans hastalarında da HDT'nin etkili olduğuna dair kanıtlar vardır. Bir araştırmada, demanslı bireylerin köpeklerle yapılan seanslardan sonra daha sakin ve mutlu oldukları ve zihinsel durumlarının iyileştiği gözlenmiştir (Klimova ve ark., 2019). Bununla birlikte, HDT'nin fiziksel sağlık sorunları olan bireyler için de faydalı olduğu bilinmektedir. Örneğin, çocuklarda motor becerilerin geliştirilmesi amacıyla kullanılan HDT, serebral palsi gibi nörolojik bozuklukları olan çocukların rehabilitasyon sürecinde etkili olabilmektedir. Bir çalışmada, atlarla yapılan terapinin serebral palsili çocukların denge ve koordinasyon becerilerini artırdığı ve fiziksel aktivitelerinde ilerlemeler sağladığı bulunmuştur (Elmacı ve Cevizci, 2015). Benzer şekilde, felç geçiren hastaların rehabilitasyonunda da köpeklerle yapılan HDT'nin kullanımıyla elde edilen olumlu sonuçlar vardır (An ve Park, 2021).

Hayvan Destekli Terapinin Kadın Sağlığında Kullanım Alanları

Hayvan destekli terapinin kullanım alanı çok geniş olmakla birlikte literatür taraması sonucunda kadın sağlığında kullanımının sınırlı olduğu görülmektedir. Elde edilen çalışmalarda obstetri, onkoloji ve kadına yönelik şiddet başlıkları altında hayvan destekli terapinin etkinliği verilmiştir:

Obstetride Hayvan Destekli Terapi

Perinatal dönemde annelerin stres tepki sisteminde evcil hayvanlardan alınan fiziksel dokunma ve sosyo-duygusal desteğin rolünün belirlenmesine yönelik çalışmalara ihtiyaç vardır. Evcil hayvanlarla etkileşimler, biyo-davranışsal faydalar sağlarken aynı zamanda anksiyete ve korku ile baş etme yöntemi olarak da kullanılabilir (Beetz, 2017; McDonald ve ark., 2021). Ayrıca, evcil hayvanlar, ilişkisel bağı teşvik ederek perinatal dönemde ve doğum sonrası geçişte yeni ebeveynlere daha fazla yardımcı olabilmektedir. Özellikle dokunma içeren etkileşimler, insanlarda oksitosin düzeylerini artırabilmektedir. Oksitosinin, anne-bebek bağlanmasındaki rolünden, doğum sonrası başarılı emzirme ve laktasyonu iyileştirmedeki etkinliğinden ve anne-bebek bağlanmasını desteklediğinden söz edilebilmektedir (Beetz, 2017).

HDT hastanede yatan yüksek riskli antepartum kadınlarda stresi azaltmak için potansiyel olarak uygulanabilir bir tedavi seçeneğidir (Ölçer ve Oskay, 2015). Yüksek riskli gebeliklerde hastaneye yatırılan kadınlarda HDT'nin anksiyete ve depresyon semptomları üzerindeki potansiyel faydalarının değerlendirildiği bir pilot çalışmada, 82 hastanın terapi seansı incelenmiş olup depresyon ve kaygı puanlarında evcil hayvan terapisinden sonra düşüş olduğu saptanmıştır (Lynch ve ark., 2014). 2019 yılında antepartumda evcil hayvan terapisi etkinliğini belirlemek amacıyla yapılan bir ölçek geliştirme çalışmasında, antepartumda HDT'den 48 saat sonrasında stres ve kaygının azaldığı saptanmıştır (Fleischman ve Hunt, 2019).

Onkolojide Hayvan Destekli Terapi

Kanser, dünya çapında ikinci önde gelen ölüm nedenidir. 2020 yılında dünyada 19,2 milyon kişi kanser tanısı almış ve 9,9 milyon kişi kanser nedeniyle ölmüştür (International Agency of Research on Cancer, 2023). Kanser teşhisi ve ardından gelen tedavi süreci, yalnızca fiziksel sonuçlar değil, aynı zamanda eşlik eden psikolojik sıkıntıları da beraberinde getirmektedir. Kanserden kaynaklanan psikolojik sıkıntının tedaviye uyumda önemli sorunlara neden olabileceği, hastalık ve ölüm riskini artırabileceği bilinmektedir (Faller ve ark., 2013). Jinekolojik kanserli kadınların ise kanser yolculukları boyunca her aşamada farklılık gösterebilen gereksinimleri olduğu bilinmektedir. Bu gereksinimlerin karşılanmasında alternatif ve tamamlayıcı olarak kullanılacak HDT, psikolojik sıkıntıyı, kanserle ilişkili semptomları (örn. ağrı, depresyon) yönetmede etkili olarak gösterilmektedir (Bar-Sela ve ark., 2015; IAHAIO, 2018). Meme kanseri tanısı alan hastalarda HDT'nin incelendiği çalışmada, anksiyete ile baş etmede ve danışmanlık seanslarında daha güvenli bir ortam hazırlamak için uygulanabilir, kabul edilebilir bir terapi yöntemi olduğu belirtilmiştir (White ve ark., 2015).

Kadına Şiddette Hayvan Destekli Terapi

Cinsiyete dayalı şiddet, dünya çapında kadınların karşılaştığı en ciddi sosyal ve sağlık sorunlarından birisidir. Daha da önemlisi, sadece kadının fiziksel ve ruhsal sağlığını değil, içinde yer aldığı aile sisteminin tüm üyelerini de olumsuz etkilemektedir (Muela ve ark., 2019). Cinsiyete dayalı şiddeti önlemek ve şiddet gören kadınlar için terapötik girişimlerin teşvik edilmesi, Birleşik Milletler'in Kadın, Çocuk ve Ergen Sağlığı Küresel Stratejisinin (2016-2030) öncelikli hedefleri arasında yer almaktadır (WHO, UNAIDS, UNFPA, UNICEF, UNWomen, The World Bank Group. Survive, Thrive, Transform, 2018). İnsanlar, travmatik ve yaşamı tehdit eden, çoğu kez beklenmedik olaylar karşısında yaşadıkları korku, dehşet veya çaresizlik duyguları zorlayıcı hale geldiğinde ve bu duygular ile baş edemediğinde ruhsal açıdan travma yaşayabilmektedir (Ofiaz ve ark., 2010). Hemşireler bakımlarında, şiddetle mücadelede ve şiddete maruz kalan kadınlardaki fiziksel, ruhsal etkilerinin azaltılmasında önemli roller benimsemektedir (Güler ve Erbil, 2022). Bakımda tamamlayıcı tedavi olarak hayvanlarla etkileşime girmenin veya hayvanların yanında olmanın kaygı ve depresyon semptomlarını azaltabileceği gösterilmiştir (Carr ve ark., 2019). Buna ek olarak, HDT, kan basıncının düşmesi, kortizol düzeylerinin düşmesi, nörohormonların (epinefrin ve norepinefrin) düzeylerinin düşmesi ve kardiyopulmoner basıncın düşmesi ve oksitosin artışının teşvik edilmesi ile ilişkilendirilmiştir (Viau ve ark., 2010; Beetz ve ark., 2012). Ayrıca, HDT'nin tedaviye uyumu ve motivasyonu artırabileceği de belirtilmiştir (Germain ve ark., 2018). Bu da travmatik deneyimler yaşamış ve terapinin bırakılma oranının yüksek olduğu şiddet vakalarında dikkate alınması gereken önemli bir husustur (Imel ve ark., 2014). Cinsel şiddete uğrayan kadınlarda HDT'nin etkisinin incelendiği çalışmada; korku veya güvensizlik duyguları yaşayan ve saldırı hakkında

konusmak acı verdiği için sağlık çalışanları ile konuşmak istemeyen kadınlarda HDT'nin iyi bir seçenek olabileceği bildirilmiştir (House, 2015).

Hayvan Destekli Terapi Kullanımının Kadın Sağlığında Sakıncalı Olduğu Durumlar

Tamamlayıcı ve alternatif bir terapi olarak hayvanların kullanılması sağlık, duygusal ve sosyal açıdan olumlu yönleri olsa da hayvanlar, zoonotik patojenlerin kaynağı olarak hizmet edebilmektedir. İnsanlar, özellikle gebe kadınlar, ısırma, tırmalama, deri veya mukoza zarlarının hayvanlara doğrudan teması, hayvan tükürüğü, idrar ve diğer vücut sıvıları, salgıları ile temas, hayvan dışkısının yutulması, bulaşıcı aerosollerin veya damlacıkların solunması yoluyla terapide kullanılan hayvanlardan bulaşan zoonotik enfeksiyonlara yakalanabilmektedir (Cherniak EP ve Cherniak AR, 2015).

Bazı araştırmacılar, insan-kedi bağlılığının insan-köpek bağlılığı kadar yüksek olduğunu gösterirken, diğerleri kediler terapide kullanıldığında benlik saygısının köpek sahiplerine göre daha düşük olduğunu göstermiştir (Schulz ve ark., 2020). Bir diğer husus ise yavru kediler, sokak kedileri veya aşı ve bakımları düzenli olarak yapılmayan kediler, doğum kusurlarına neden olabilecek bir hastalık olan toksoplazmaya neden olabilecek parazitler taşıyabilmektedir (CDC, 2023 ; Matsumura ve ark., 2022). Kediler genellikle enfekte olan hayvanları yiyerek, evlerdeki iyi pişmemiş etler ile beslenerek ya da kendi dışkıları ile kontamine olmuş su ve yiyecekleri tüketerek enfeksiyona yakalanırlar (Çetin ve ark., 2016). Gebelikte toksoplazma, anne ve özellikle fetüs üzerinde ciddi etkilere neden olabilmektedir. Abortus, konjenital anomaliler, gelişimsel gecikmeler, hidrosefali, intraserebral kalsifikasyon, körlük ve epilepsi intrauterin fetal ölüm bu parazitin neden olduğu komplikasyonlardandır (Nowakowska et al., 2006) ve çok çeşitli klinik semptomlarla ilişkilendirilir. Komplikasyonların paternleri, konağın yaşı ve bağışıklık durumunun etkisi altındadır (Smit ve ark., 2017). Vakaların %80-90'ında bu enfeksiyon ateş, halsizlik ve şişmiş lenf düğümleri gibi hafif spesifik olmayan hastalıklarla birlikte asemptomatik olabilir. Yeni doğanlarda ve bağışıklığı baskılanmış bireylerde klinik yönü ciddi seyredebilmektedir (Laboudi ve ark., 2021 ; Çetin ve ark.,2016). İran'da 2021-2022 yılları arasında Erdebil şehrinde gebe kadınlar arasında Toksoplazma enfeksiyonunun prevalansının incelendiği bir çalışmada, gebelerin sadece %22,1'inde (54/244) IgG anti – *T. gondii* antikoruna saptanmıştır (Hariri ve ark., 2023). Ülkemizde, Türk Perinatoloji Derneği ise gebelik haftası ne kadar ileriye gebelik esnasında geçirilen enfeksiyonun plasenta yoluyla bebeğe geçme olasılığı o kadar yüksek olduğunu ve birinci trimesterde geçirilen enfeksiyonun bebeğe geçme olasılığı %25 iken, bu olasılık ikinci trimesterde %50'e, üçüncü trimesterde ise %75'e çıktığını belirtmektedir (Türk Perinatoloji Derneği, 2023).

Bir diğer sakıncalı durum ise gebelik sırasında hayvan ısırıkları sonucu ortaya çıkabilen kuduzdur. Kuduz, akut ilerleyici ensefalit ile karakterize ölümcül bir enfeksiyondur (WHO, 2023). Kuluçka süresi, virüsün türü de dahil olmak üzere çeşitli değişkenlere bağlı olarak haftalardan aylara kadar değişebilmektedir. Enfekte hayvanlar, klinik belirtiler oraya

çıkmadan önce hastalığı başkalarına bulaştırabilir. Gebe kadınların temasından sonra vakit kaybetmeden profilaksi uygulanmalıdır. Hayvan destek terapisinde kullanılan köpek, kedi veya gelincik nedeniyle kuduz olmuş gebe için yaranın lokal tedavisi, tetanos güçlendirici, hayvanın gözlem için ayrı tutulması, ilk kuduz belirtisinde kuduz immünoglobülini ve ilk doz kuduz aşısı yapılması önerilmektedir (Ministry of Health and Long-Term Care, 2018). Literatür incelendiğinde HDT sırasında kuduz olgusuna rastlanılmamıştır.

Gebe popülasyonunda HDT'nin uygulanmasına ve/veya kullanımına rehberlik edecek az sayıda çalışma mevcut olsa da sakıncalı durumlar minimize edilerek klinik alanda kullanımının yaygınlaştırılması ve sonuçlarının izlenmesi gerektiği düşünülmektedir.

Hemşirelerin Hayvan Destekli Terapideki Sorumlulukları

Hemşireler ve sağlık profesyonellerinin, HDT programlarının değerlendirilmesi, seansların planlanması, uygulanması ve koordinasyonunda önemli rol oynayabileceği düşünülmektedir. Fakat literatür incelendiğinde hemşirelerin HDT'ye yönelik klinik uzmanlığının olduğunu gösteren çalışmaya rastlanmamıştır. 2020 yılında yapılan hayvan destekli uygulamaların hemşirelik girişimi olarak kullanılmasının sistematik olarak incelendiği bir çalışmada, hemşirelerin HDT ekibinin bir üyesi veya tamamen bağımsız bir hemşirelik girişimi olarak prosedürler hakkında bilgilendirme yapması ve uygulama konusunda eğitim vermesi önerilmiştir (Demiralay ve ark., 2020). Hemşireler kapsamlı değerlendirmeler yaparak HDT'nin bir birey için uygun bir seçenek olup olmadığını belirleyebilir ve katılımları için protokoller oluşturabilirler. Literatür incelendiğinde bu değerlendirmelerin yapılabilmesi için hemşirelere özgü bir protokole rastlanmamıştır. Barker ve Dawson (2018) tarafından yapılan bir çalışma, belirli sağlık bakım ihtiyaçları olan hastalar için HDT'nin uygunluğunu ve güvenliğini belirlemede sağlık uzmanlarının değerlendirmesinin önemini ortaya koymaktadır (Barker ve Dawson, 2018). Hemşirelerin ilk değerlendirme aşamasına katılımı, HDT'nin daha geniş bir sağlık planı içinde tamamlayıcı bir tedavi olarak entegre edilmesini sağlamaktadır.

Klimova ve arkadaşları (2020) tarafından yapılan bir çalışmanın sonuçları da sağlık çalışanlarının HDT müdahalelerini koordine etmelerinin ve potansiyel sağlık risklerini en aza indirmek için uygun enfeksiyon kontrol önlemlerini sürdürmelerinin önemini vurgulamaktadır (Klimova, ve ark., 2020). Hemşireler, planlama ve uygulama sürecine aktif olarak katılarak HDT seanslarının başarısına ve etkinliğine katkıda bulunmaktadır (İncalzi ve ark., 2016).

Ayrıca hemşire ve sağlık profesyonelleri, HDT oturumları sırasında arabulucu ve kolaylaştırıcı olarak da hareket etmektedir. Sürekli destek sağlar, hastaların ilerlemesini izler ve gerektiğinde tedaviyi uyarırlar. Hemşireler, tıbbi bilgilerini ve hastaların durumlarına ilişkin anlayışlarını birleştirerek HDT müdahalelerinin terapötik sonuçlarını gözlemleyebilir. Bu iş birliği, bireylerin fiziksel, duygusal ve psikolojik refahını

bütünleştiren hasta bakımına yönelik bütünsel bir yaklaşımı teşvik eder (O'haire ve ark., 2014).

Hemşirelerin sürekli varlığı, güvenli ve kontrollü bir terapötik ortam sağlarken hem hastaların hem de ilgili hayvanların genel refahını teşvik etmek amacıyla (İncazlı ve ark., 2016 ; RCOG, 2019);

- Hastadan hayvan destekli terapi için onam alınmalı ve hayvan hasta odasına girmeden onam tekrarlanmalıdır.
- Ziyaretten önce hastaların tüm invaziv hatları ve cihazları kontrol edilmelidir. Terapi hayvanıyla temas edebilecek açık yara olmadığından emin olunmalı, tüm yaralar uygun şekilde sarılmalıdır. Birçok hastanın ellerine ve kollarına kanüller takılır, bu nedenle mümkünse kanülün yerleştirildiği taraftan kaçınılmalıdır.
- Bağışıklığı baskılanmış veya koruyucu izolasyon altında bakılan hastaların hayvanlarla teması kısıtlanmalıdır. Ayrıca enfeksiyon nedeniyle izole emziren hastalar, hekim ve enfeksiyon kontrol ekibinin izni olmadan HDT ekibi tarafından ziyaret edilmemelidir.
- Gebe kadın veya terapide kullanılacak hayvan son 48 saat içinde ishal ve kusma yaşadıysa birbirlerine temas etmemesi için izolasyon önlemleri alınmalıdır.
- Hastaya hayvanın rutin aşılarını yaptırmayı konusunda danışmanlık sağlanmalıdır.
- Hastanede terapi gerçekleştirilecek ise hayvanlar hasta yatağına çıkarılmamalıdır. Eğer terapi hayvanı, hasta yatağına temas edecek ise koruyucu bir pedin koyulması ve sonrasında tıbbi atığı atılması sağlanmalıdır.
- Hasta, hayvan bakıcısı ve sağlık profesyonellerinin hayvanla her temas öncesi ve sonrası uygun olarak el hijyeninin sağlanmalıdır.
- Alkol bazlı el dezenfektanlarını bulundurması ve gerekli durumlarda kullanılması gerekmektedir.
- Terapi hayvanında veya hastada deri bütünlüğünde bozulma meydana gelirse, enfeksiyon önleme ve kontrol ekibine raporlandırılmalıdır.
- HDT hasta ziyaretinden sonraki 72 saat içinde pozitif mikrobiyolojik taramalar alınırsa, hayvan ekibine olası temas konusunda bilgi verilmeli ve uygun veteriner tavsiyesi alınmalıdır.

KAYNAKLAR

- [1] Altschuler E. Animal Assisted Therapy Use Application By Condition. 1st ed. Elsevier, California, 1992
- [2] An HJ, Park SJ. Effects of animal-assisted therapy on gait performance, respiratory function, and psychological variables in patients post-stroke. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 2021;18(11):5818. <https://doi.org/10.3390/ijerph18115818>
- [3] APA Dictionary of Psychology. Animal-assisted therapy. <https://dictionary.apa.org/animal-assisted-therapy> Erişim: 20.06.2023
- [4] Barker SB, Dawson KS. The effects of animal-assisted therapy on anxiety ratings of hospitalized psychiatric patients. *Psychiatric Services*, 2018;49(6):797-801. <https://doi.org/10.1176/ps.49.6.797>
- [5] Bar-Sela G, Danos S, Visel B, Mashiach T, Mitnik, I. The effect of complementary and alternative medicine on quality of life, depression, anxiety, and fatigue levels among cancer patients during active oncology treatment: phase II study. *Supportive Care in Cancer*, 2015;23(7):1979-1985. <https://doi.org/10.1007/s00520.014.2560-1>
- [6] Beetz AM. Theories and possible processes of action in animal assisted interventions. *Applied Developmental Science*, 2017;21(2):139-149. <https://doi.org/10.1080/10888.691.2016.1262263>
- [7] Beetz A, Uvnäs-Moberg K, Julius H, Kotrschal K. Psychosocial and psychophysiological effects of human-animal interactions: The possible role of oxytocin. *Frontiers in Psychology*, 2012; 3:1-15. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2012.00234>
- [8] İncazlı S, Özer S, Yıldırım Y. Animal-assisted intervention in rehabilitation nursing. *Balıkesir Health Sciences Journal*, 2016;5(2):88-93. <https://doi.org/10.5505/bsbd.2016.98700>
- [9] Carr ECJ, Wallace JE, Pater R, Gross DP. Evaluating the relationship between well-being and living with a dog for people with chronic low back pain: A feasibility study. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 2019;16(8):1472. <https://doi.org/10.3390/ijerph16081472>
- [10] CDC. How to stay healthy around pets and other animals. <https://www.cdc.gov/healthypets/keeping-pets-and-people-healthy/how.html> Erişim: 19.06.2023
- [11] Cherniack EP, Cherniack AR. Assessing the benefits and risks of owning a pet. *Canadian Medical Association Journal*, 2015;187(10):715-716. <https://doi.org/10.1503/cmaj.150274>
- [12] Coakley AB, Mahoney EK. Creating a therapeutic and healing environment with a pet therapy program. *Complementary Therapies in Clinical Practice*, 2009;15(3):141-146. <https://doi.org/10.1016/j.ctcp.2009.05.004>
- [13] Çakıcı A, Kök M. Hayvan destekli tedavi. *Psikiyatride Guncel Yaklaşımlar*, 2020;12(1):117-130. <https://doi.org/10.18863/pgy.526378>
- [14] Çetin C, Özsürmeli M, Sucu M, Çetin C, Evrücke C. Gebelik ve toksoplazma enfeksiyonu. *Arşiv Kaynak Tarama Dergisi*, 2016;25(23783):456-465. <https://doi.org/10.17827/aktd.253537>
- [15] Demiralay Ş, Keser İ, Çaynak S. Hemşirelik girişimi olarak hayvan destekli uygulamaların kullanımı: Sistemantik derleme. *Journal of Psychiatric Nursing*, 2020;11(3):239-250. <https://doi.org/10.14744/phd.2020.82474>
- [16] Elmacı DT, Cevizci S. Dog-assisted therapies and activities in rehabilitation of children with cerebral palsy and physical and mental disabilities. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 2015;12(5):5046-5060. <https://doi.org/10.3390/ijerph120505046>
- [17] Faller H, Schuler M, Richard M, Heckl U, Weis J, Kuffner R. Effects of psycho-oncologic interventions on emotional distress and quality of life in adult patients with cancer: Systematic review and meta-analysis. *Journal of Clinical Oncology*, 2013;31(6):782-793. <https://doi.org/10.1200/JCO.2011.40.8922>
- [18] Fleischman EK, Hunt J. The positive impact of animal-assisted therapy on stress and anxiety among antepartum patients. *Journal of Obstetric, Gynecologic & Neonatal Nursing*, 2019; 4:234. <https://doi.org/10.1016/j.jogn.2019.04.234>

- [19] Germain SM, Wilkie KD, Milbourne VM, Theule J. Animal-assisted psychotherapy and trauma: A meta-analysis. *Anthrozoös*, 2018; 31:141–164.
- [20] Güler E, Erbil N. Kadına yönelik şiddet, cinsel şiddet ve hemşirenin sorumlulukları. *Androloji Bülteni*, 2022; 24:204-213. <https://doi.org/10.24898/tandro.2022.38159>
- [21] Hariri SS, Heidari Z, Habibzadeh S, Shahbazzadegan S. Seroprevalence of *Toxoplasma gondii* among pregnant women in Ardabil, Iran (2021-2022). *Iranian Journal of Parasitology*, 2023;18(1):93-99.
- [22] Hawkins E, Hawkins R, Dennis M, Williams J, Lawrie SM. Animal-assisted therapy, including animal-assisted activities and resident animals, for improving quality of life in people with stroke. *Cochrane Database of Systematic Reviews*, 2019;2019(4):CD013314. <https://doi.org/10.1002/14651858.CD013314>
- [23] House ME. (2015). Animal assisted therapy: a look at the benefits of integrating therapy dogs into the treatment of adult women suffering from sexual assault related PTSD (Issue December) [California State University, Northridge]. <https://scholarworks.calstate.edu/concern/theses/bv73c346b>
- [24] Imel ZE, Laskab K, Jaccupcakc M, Simpson TL. Meta-analysis of dropout in treatment for PTSD. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*. 2014;81(3):394-404. <https://doi.org/10.1037/a0031474>. Meta-analysis
- [25] International Agency of Research on Cancer. *Cancer Today*. <https://gco.iarc.fr/today/home>. Erişim: 10.06.2023
- [26] International Association of Human-Animal Interactions Organization. *IAHAIO White Paper: Definitions For Animal Assisted Intervention And Guidelines For Wellness Of Animals Involved*. Taskforce Report, 2014. <https://iahaio.org/wp/wp-content/uploads/2017/05/iahaio-white-paper-final-nov-24-2014.pdf>. Erişim: 20.06.2023
- [27] Karasu S, Yalçınkaya Alkar Ö. Evcil hayvanını kaybeden bireylerin yaşadıkları yas süreci ile ilgili bir nitel araştırma. *Veteriner Hekimler Derneği Dergisi*, 2020;91(2):86-97. <https://doi.org/10.33188/vetheder.646796>
- [28] Klimova B, Toman J, Kuca K. Effectiveness of the dog therapy for patients with dementia – A systematic review. *BMC Psychiatry*, 2019;19(1):1-7. <https://doi.org/10.1186/s12888.019.2245-x>
- [29] Laboudi M, Taghy Z, Duieb O, Peyron F, Sadak A. *Toxoplasma gondii* seroprevalence among pregnant women in Rabat, Morocco. *Tropical Medicine and Health*, 2021;49(1):311-5 <https://doi.org/10.1186/s41182.021.00311-5>
- [30] Lundqvist M, Carlsson P, Sjö Dahl R, Theodorsson E, Levin LÅ. Patient benefit of dog-assisted interventions in health care: A systematic review. *BMC Complementary and Alternative Medicine*, 2017;17(1):1-12. <https://doi.org/10.1186/s12906.017.1844-7>
- [31] Lynch CE, Magann EF, Barringer SN, Ounpraseuth ST, Eastham DG, Lewis SD, Stowe ZN. Pet therapy program for antepartum high-risk pregnancies: A pilot study. *Journal of Perinatology*, 2014;34(11):816-818. <https://doi.org/10.1038/jp.2014.120>
- [32] Matsumura K, Hamazaki K, Tsuchida A, Inadera H. Pet ownership during pregnancy and mothers' mental health conditions up to 1 year postpartum: A nationwide birth cohort-the Japan environment and children's study. *Social Science and Medicine*, 2022;309:1-10. <https://doi.org/10.1016/j.socscimed.2022.115216>
- [33] McDowall S, Hazel SJ, Chittleborough C, Hamilton-Bruce A, Stuckey R, Howell TJ. The impact of the social determinants of human health on companion animal welfare. *Animals*, 2023;13(6):1113. <https://doi.org/10.3390/ani13061113>
- [34] McDonald SE, Tomlinson CA, Applebaum JW, Moyer SW, Brown SM, Carter S, Kinser PA. Human–animal interaction and perinatal mental health: A narrative review of selected literature and call for research. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 2021;18(19):10114. <https://doi.org/10.3390/ijerph181910114>
- [35] Ministry of Health and Long-Term Care. *Management of Potential Rabies Exposures Guideline 2018*. <https://www.bchu.org/QuickLinks/Documents/ManagementofPotentialRabiesExposures2018en.pdf> Erişim: 20.06.2023
- [36] Muela A, Azpiroz J, Calzada N, Soroa G, Aritzeta A. Leaving a mark, an animal-assisted intervention programme for children who have been exposed to gender-based violence: A pilot study. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 2019;16(21):4084. <https://doi.org/10.3390/ijerph16214084>
- [37] National Cancer Institute. *Animal-assisted therapy*. <https://www.cancer.gov/publications/dictionaries/cancer-terms/def/animal-assisted-therapy> Erişim: 20.06.2023
- [38] Nowakowska D, Stray-Pedersen B, Śpiewak E, Sobala W, Małafiej E, Wilczyński J. Prevalence and estimated incidence of *Toxoplasma* infection among pregnant women in Poland: A decreasing trend in the younger population. *Clinical Microbiology and Infection*, 2006;12(9):913-917. <https://doi.org/10.1111/j.1469-0691.2006.01513.x>
- [39] Oflaz F, Özcan CT, Taştan S, Çiçek H, Aslan Ö, Vural H. Hemşirelerin travma sonrası stres bozukluğu belirtilerini tanıma durumları. *Psikiyatri Hemşireliği Dergisi*, 2010;1(1):1-6.
- [40] O'Haire ME. Animal-assisted intervention for autism spectrum disorder: A systematic literature review. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 2013;43(7):1606-1622. <https://doi.org/10.1007/s10803.012.1707-5>
- [41] O'haire ME, Mckenzie SJ, Mccune S, Slaughter V. Effects of classroom animal-assisted activities on social functioning in children with autism spectrum disorder. *Journal of Alternative and Complementary Medicine*, 2014;20(3):162-168. <https://doi.org/10.1089/acm.2013.0165>
- [42] Ölçer Z, Oskay Ü. (2015). Yüksek riskli gebelerin yaşadığı stresörler ve stresle baş etme yöntemleri. *Hemşirelikte Eğitim ve Araştırma Dergisi*, 12(2), 85-92. <https://doi.org/10.5222/head.2015.085>
- [43] Pet Partners. *Standards of Practice for Animal-Assisted Interventions*, 2021. <https://therapyanimalstandards.org/downloads/> Erişim: 10.06.2023
- [44] Pet Partners. *Pet Partners*, 2023. <https://petpartners.org/> Erişim: 20.06.2023
- [45] Royal College of Nursing. *Working with dogs in health care settings: a protocol to support organisations considering working with dogs in health care settings and allied health environments. A protocol to support organisations considering working with dogs in health care settings and allied health environments*, 2019 revision. <http://www.scie-socialcareonline.org.uk/> Erişim: 20.06.2023
- [46] Schulz C, König HH, Hajek A., Differences in self-esteem between cat owners, dog owners, and individuals without pets. *Frontiers Veterinary Science*, 2020; 7:552. <https://doi.org/10.3389/fvets.2020.00552>

- [47] Smit GSA, Vu TLB, Do TD, Speybroeck N, Devleeschauwer B, Padalko E, Roets E, Dorny P. Prenatal diagnosis and prevention of toxoplasmosis in pregnant women in Northern Vietnam: Study protocol. *BMC Infectious Diseases*, 2017;17(1):1-8. <https://doi.org/10.1186/s12879-017-2446-1>
- [48] Türk Perinatoloji Derneği. Toksoplazma, 2023. <https://www.perinatoloji.org.tr/> Erişim: 19.06.2023
- [49] Viau R, Arsenault-Lapierre G, Fecteau S, Champagne N, Walker CD, Lupien S. Effect of service dogs on salivary cortisol secretion in autistic children. *Psychoneuroendocrinology*, 2010;35(8):1187-1193. <https://doi.org/10.1016/j.psyneuen.2010.02.004>
- [50] Wells DL. The effects of animals on human health and well-being. *Journal of Social Issues*, 2009;65(3):523-543.
- [51] White JH, Quinn M, Garland S, Dirkse D, Wiebe P, Hermann M, Carlson LE. Animal-Assisted therapy and counseling support for women with breast cancer: An exploration of patient's perceptions. *Integrative Cancer Therapies*, 2015;14(5):460-467. <https://doi.org/10.1177/153.473.5415580678>
- [52] WHO. Rabies Fact Sheets, 2023. <https://www.who.int/en/news-room/fact-sheets/detail/rabies> Erişim: 19.06.2023
- [53] WHO, UNAIDS, UNFPA, UNICEF, UNWomen, The World Bank Group. *Survive, Thrive, Transform. Global Strategy for Women's, Children's and Adolescents' Health: 2018 report on progress towards 2030 targets*. Geneva: World Health Organization; (WHO/FWC/18.20).
- [54] Wood L, Martin K, Christian H, Nathan A, Lauritsen C, Houghton S, Kawachi I, McCune S. The pet factor—companion animals as a conduit for getting to know people, friendship formation and social support. *PloS ONE*, 2015;10(4): e0122085. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0122085>
- [55] Wohlfarth R, Mutschler B, Beetz A, Kreuser F, Korsten-Reck U. (2013). Dogs motivate obese children for physical activity: key elements of a motivational theory of animal-assisted interventions. *Frontiers Psychology*, 2013; 4:796. <http://dx.doi.org/10.3389/fpsyg.2013.00796>
- [56] Yılmaz C, Ersoy N. Kronik ve kritik hasta ile hayvan etkileşimi. *Lokman Hekim Journal*, 2014;34-35.
- [57] Zilcha-Mano S, Mikulincer M, Shaver PR. Pet in the therapy room: An attachment perspective on Animal-assisted therapy. *Attachment and Human Development*, 2011;13(6):541e561. <https://doi.org/10.1080/14616.734.2011.608987>

How to cite this article: Kırık B., Can Gürkan, Ö. Hayvan destekli terapi ve kadın sağlığında kullanımı. *Journal of Health Sciences and Management*, 2023; 3: 59-65. DOI: 10.29228/JOHESAM.26